

ՆԵՐԿԱ ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՎՐԱՑԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

Բայի ներկա ժամանակը ցույց է տալիս խոսելու պահին համընկնող գործողություն կամ եղելություն (2,341): Ժամանակի եռանդուն բաժանման մեջ սուբյեկտիվության պահն առկա է, սակայն անժխտելի է, որ ներկա, անցյալ, ապագա ժամանակային ուղորտները գոյություն ունեն օբյեկտիվորեն. ժամանակի մշտահոլով ընթացքի մեջ ապագան միշտ ներկայով դառնում է անցյալ: Իրական ժամանակում ներկան բնութագրվում է որպես կետ անցյալի և ապագայի սահմանագծում: Լեզվաբանության մեջ քերականական ներկա ժամանակը սահմանվում է որպես հաշվարկման կետին համընթաց կատարվող գործողություն: Ըստ Մ.Աբեղյանի՝ ներկան այն վայրկյանն է, որի մեջ գտնվում է խոսողը: (1, 557): Ղարիբյանը, նշելով որ հայերենում անցյալներն ու ապառնիները մի քանի տեսակ են, ասում է, որ հայերենում միայն ներկան մի տեսակ ունի: Հատկապես ներկա ժամանակի հետ կապված՝ հաճախ նույնացվում են խոսքի պահ և ժամանակի հարաբերությունների հաշվարկման կետ հասկացությունները: Ըստ Նեկրասովի՝ «ներկա պահը խիստ իմաստով գոյություն չունի, այն պայմանական է: Ներկա կարելի է համարել ժամանակի նվազագույն հատվածը. և՛ թույն, և՛ ժամը, և՛ օրը, և՛ շաբաթը, և՛ տարին» և ավելացնում է, որ փաստը շատ ընդարձակելի է: Սակայն սա ընկալական հարաբերական ժամանակին է վերաբերում: Ներկա պլանը օբյեկտիվորեն գոյություն ունի, և ընկալական բացարձակ ներկա ժամանակն էլ ձգտում է համապատասխանել դրան: *Բացարձակ* ընկալական ներկա ժամանակը ձգտում է իրական ներկա պահի հետ համապատասխանության: *Հարաբերական* ընկալական ներկա ժամանակը տարբերվում է իրական և բացարձակ ընկալական ներկա ժամանակից իր ծավալայնությամբ (ծավալայնությունը չի սահմանափակվում) ու իրական ժամանակում իր գրաված տեղով:

Վրացերենի բուն ներկա ժամանակը առաջին բայախմբի սահմանական եղանակի ներկա (აწმყო) բայաշարքն է, որին համապատասխանում է հայերենի սահմանական եղանակի ներկայի /անկատար ներկա/ շարքը:

Վրացերենի ներկայի բայաշարքը համադրական կազմություն ունի. բայի հիմքին կցվում է դիմաթվանիշ վերջավորությունը: Վրացերենի բայի ներկայի հիմքը լինում է պարզ և բաղադրյալ: Պարզ է, եթե բայարմատին կցվում է դիմաթվանիշ վերջավորությունը: Բաղադրյալ է, եթե բայարմատի և վերջավորության միջև բայական մասնիկ/ածանց/ է հանդես գալիս, որը վրացերենում կոչվում է թեմատիկ նշան: Առանձին բայախմբերում հանդես է գալիս նույն(այս դեպքում՝ ներկայի) բայահիմքը, որն անփոփոխ է տվյալ բայախմբի սահմաններում: Ներկայում(մաս ամբողջ բայախմբում) հանդես եկող բայի անփոփոխ մասը պայմանականորեն անվանում են *ներկայի /ԲԺԿ-ի/ բայահիմք*:

Ներկայի բայահիմք=բայի բացարձակ/բառակազմական/ հիմք + թեմատիկ նշան: Վրացերենի թեմատիկ նշաններն են *იწვლი, ავსება, ვეზარე, ვაშენებ, რეკონსტრუქცია, იმართება*՝ մաս *ამ, ვმ.ვე.ოფ*: Միջին ակտիվ բայերի ներկայի եզակի I դեմքը ունի հետևյալ կազմությունը. եթե բայահիմքը պարզ է՝ *ვ+բայի հիմք/որը պայմանականորեն նշանակել ենք H-ով*: Եթե բաղադրյալ է՝ *ვ+H+թեմատիկ նշան*. իսկ հոգնակի I դեմքը՝ եզակի առաջին դեմք+*თ*: Եզակի II դեմքը դիմային վերջավորություն չունի(0)՝ 0+ներկայի հիմք, իսկ հոգնակի II դեմքը՝ եզակի II դեմք+*L*: Եզակի III դեմքը ունի *H+* *ა* կազմությունը, հոգնակի III դեմքը՝ *H+* *ს, ა* *ს, ა* *ს, ა* (ავ, յბ, *აბ* թեմատիկ նշան ունեցողների համար):

Վրացերենի համադրական կազմություն ունեցող ներկայի բայաձևերին համապատասխանում է հայերենի սահմանական եղանակի անկատար ներկա ժամանակը, որն ունի վերլուծական կազմություն. կազմվում է անկատար դերբայից և օժանդակ բայի ներկայի ձևերից: Ներկան/ոչ անցյալ/ զուգակցվում է հաջորդականության կարգի եզրերից համաժամանակություն արտահայտող հիմքերի/ում/ հետ: Հայ քերականագիտության մեջ անկատարի և *եմի* զուգորդումները հայտնի են որպես բաղադրյալ ձևեր: Օժանդակ բայի միջոցով արտահայտվում են ժամանակը, դեմքը, թիվը: Դերբայական մասը համապատասխանում է բայական հիմքին, օժանդակ բայը՝ վերջավորությանը: Գ.Ջահուկյանը իսկական դերբայներից տարբերելու համար անկախ գործածություն չունեցող անդեմ ձևերը կոչում է վերլուծական բայահիմքեր, իսկ անկատար դերբայը, որը ցույց է տալիս միակատար, ոչ երկարատև գործողություն, անվանում է համընթացային (9, 281-286):

ՅԲԴՆ ռեյ, հոգեբան ՅՈՆ ԶՈՅՅԱՐՆ. (21,566)

Օրբար, գրում եմ այնպես, ինչպես դու ես սիրում.(19,205)

Բոլոր բայերի անկատար դերբայի հիմքն ստանում են *-ել* և *-ալ* մասնիկները անորոշ դերբայից՝ բայի ելակետային ձևից հանելու միջոցով: Ըստ Ջահուկյանի՝ հայերենի համար ելակետային համարվել չեն կարող բայանվանական ձևերը, որովհետև դրանք միօրինակ չեն և կարող են լինել ոչ միայն արմատական, այլև ամենաբազմազան ածանցներով(ցատկել-ցատկ, հաղթել-հաղթանակ, շարժվել-շարժում, մոտենալ-մոտեցում): Ժամանակակից հայերենի քերականները ընդունում են անորոշ դերբայի ձևերը որպես ելակետային ձևեր (9,223): Ներքին կազմության տեսակետից անկատար դերբայի բայահիմքերը բաժանվում են երկու խմբի՝ ա) աննշույթ բայահիմքեր, որոնք իրենց կազմում չունեն սոսկածանցներ կամ պատճառական ածանցներ, բ)նշույթավոր բայահիմքեր, որոնք իրենց կազմում ունեն բայածանցներ(սոսկածանցներ կամ պատճառական ածանցներ):

Հետևյալ աղյուսակում բերում ենք հայերենի ներկայի կազմության օրինակներ:

	Անորոշ դերբայ	Անկատարի հիմք	Անկատար դերբայ	Անկատար ներկա
Աննշույթ	բայարմատ+ <i>ել/ալ</i> գր+ել կարդ+ալ	անորոշ դերբայ- <i>ել/ալ</i> գր- կարդ-	անկատարի հիմք +ում գր+ում կարդ+ում	եզակի թ. հոգնակի գրում եմ գրում ենք գրում ես գրում եք գրում է գրում են
Նշույթավոր	արմատ+ ածանց+ել/ալ մեծ+ան+ալ մոտ+են+ալ գտ+ն+ել փախ+չ+ել մոտ+եցն+ել մեծ+ացն+ել փախ+ցն+ել	անորոշ դերբայ- <i>ել/ալ</i> մեծան- մոտեն- գտն- փախչ- մոտեցն- մեծացն- փախցն-	անկատարի հիմք +ում մեծան+ում մոտեն+ում գտն+ում փախչ+ում մոտեցն+ում, մեծացն+ում փախցն+ում	անկատ. դերբայ+եմ,ես, եզակի թիվ. Իդենք փախչում եմ Լիդենք փախչում ես Լիդենք փախչում է հոգնակի թիվ Իդենք փախչում ենք Լիդենք փախչում եք Լիդենք փախչում են

Վրացերենի ներկայի հիմքի դիմաց ունենք հայերենի անկատարի հիմքը, վրացերենի թեմատիկ ածանցների դիմաց՝ հայերենի բայական ածանցները, որոնք այս ժամանակում անփոփոխ են, իսկ վրացերենի դիմաթվանիշ մասնիկների դիմաց՝ հայերենի օժանդակ բայը, որը, վրացերենի հիշյալ մասնիկների ֆունկցիաներից բացի, ցույց է տալիս մահ բայի ժամանակը: Վրացերենիვარ, ...ხარ,,, շարքի ձևերի մեջ պարզորոշ երևում է հայերենի

օժանդակ բայի հատկությունները/ չար= եմ, հար-ես և այլն: Եթե բուն բայահիմքը պայմանականորեն նշանակենք H-ով, իսկ վրացերենի բայի թեմատիկ նշանը՝ բայածանց, կունենանք հետևյալ բանաձևը:

Վրացերեն	դիմային նշան/0+ H +բայածանց/0+(դիմա)թվային նշան 3 +հար+ 29 + 8
Հայերեն	H +բայածանց/0+ուն+օժանդակ բայ /դեմքի, թվի, ժամանակի նշան/ մոտ+ են + ում են

Ներկայի բայածները տարբերվում են խոսքի պահի հետ հարաբերակցելու բնույթով: Մի դեպքում տեղի է ունենում գործողություն, որ ամփիջականորեն համընկնում է խոսքի պահին, ինչպես *ակնթարթային* գործողության դեպքում: Ակնթարթային ներկան սահմանափակված տևողություն ունի, ներկայանում է կոնկրետ ժամանակապահին և համընկնում է խոսքի պահի հետ (խոսքի պահի ներկա): Օր. *პროფესორი თავნიშნული გეძახით.*(21,279) / Պրոֆեսոր Թավճիշվիլի ձգչալում է:(19,5)

Ընդհանրական ժամանակը արտահայտում է մի գործողություն, որը ժամանակային որևէ սահմանափակում չի ընդունում: Ընդհանրական ժամանակով արտահայտված գործողությունը հստակ է ժամանակային բոլոր ոլորտներում: Այն վերժամանակյա բնույթ ունի, պարտադիր ներառնում է նաև խոսքի պահը:

Պարբերական ներկան սահմանափակվում է որոշակի ժամանակահատվածով: Նրանով հաղորդվող գործողությունը պարբերաբար կատարվում է ժամանակային այս կամ այն հատվածի սահմաններում: Կարծես թե պարբերական ներկան ժամանակային տեսակետից սահմանափակված է: Պարբերականությունը կարող է հաղորդվել ողջ համատեքստով: Օրինակ.

Իմ մեջ այրվում է մի անհագ կարոտ, կարեկից մի սիրտ՝ լացող հավիտյան(17, 241)

ჩემს სულში იწვის უცხო ზმანება, მწვავე წმინდა ცრეული ღრმა სიყვარულის.(20, 20)

Ամեն հնչյունը դարեր է ապրում, ամեն հնչյունին վերջ, սկիզբ է(17,240)

ყოველი ზვერა მარადის ცოცხლობს, არც ბოლო აქვს და არც დასაწყისი.(20,203)

Ընդհանրական ներկան դուրս է գալիս թե՛ ներկայի, թե՛ անցյալի և թե՛ ապառնիի ոլորտից. ցույց է տալիս ժամանակային տեսակետից սահմանա-

ქაიკლიმ ჳილნეგოი ჳანონმადიო ჳერაქიქ ჳათარქიოი გოიბოიოქიონ ჳამ იოი-
ქიონ, იონ ენგოიკიონ ჳ ჳამანსაქი ქიჳ ჭ ჳათ ენგინარასკან არიოთაგოიანეი.
ენგოილნექი ჳ ჳიქიოთნექი ჳ ეოიოი ჳამანსაქნეიქი ჳამარ: Ⴀნოიოი თლოიოქან
ქმასო ჳარიოი ჳნ იონენაქ ჳამენგინიოი ჳემარიოიოქიონნეი, Ⴀსაგქაბე-
ნეი, Ⴀოთბნეი.

Ⴀაქიოთ Ⴀექარქი, იოი Ⴀგოი ისქინ იარიბნიმ ჳ გოიქინ Ⴀგნიქ
ეარიეიოი, Ⴀაქილქინ' Ⴀანნარი, ქაქსიოქინ' ჳიოიქ... (17,249)

Ⴀოფეიოი ცრეო, ჳენ Ⴀქროს ძალიო ქურდს სანდოლ Ⴀქცეი, მცოდნეს-უეიოად, ვეიქს-
გენიოლ, ჳედოლს- გებედულოლ.(20, 209)

გოიოსანიოქიონ

1. Ⴀრეიქან Ⴀ., ჳაიოიგ ენგქი თნსიოქიონ, ჳი. 1965:

2. Ⴀრეოთანქან გ, Ⴀიონსაქან ს., Ⴀიონქან Ⴀ., ჳამანსაქსქი Ⴀაიოიგ ენგოი,
Ⴀ. 2 (Ⴀსოქონიოქიონ), ჳი. 1974:

3. Ⴀსოთქან Ⴀ., ჳამანსაქსქი Ⴀაიოიგ ენგქი ბსოქონიოქან Ⴀარიგენ, Ⴀ.გ ႳႠ,
ჳი. 1977:

4. Ⴀსოთქან Ⴀ., ჳამანსაქსქი Ⴀაიოიგ ენგოი, ႳႠ, ჳი. 1983:

5. Ⴀიოქან Ⴓ., ჳამანსაქსქი Ⴀაიქენნქი Ⴀიოქიონ Ⴀიონარიქიონ, ჳი. 1967:

6. Ⴀქქანქან Ⴀ., Ⴀიოქი Ⴀაიქენნქი Ⴀიოქიონ Ⴀიონარიქიონ, ჳი. 1971.

7. Ⴀიქსაქბნ Ⴀ., Ⴀიოქი Ⴀაიქენნქი Ⴀიონარიქმან ჳათნგოიქანნეი, Ⴓ155-293
(ენგქი ჳ Ⴀიქ Ⴀარიგენ, Ⴀმ.2) ჳი., «ႠႠႠ ႠႠ Ⴀიოთ.», 1964:

8. Ⴀსიოიქან Ⴀ., ჳაიქენნაგქიოთსკან ეოთოქან, ჳი. «Ⴀაქსოთან» 1987:

9. Ⴀოიოქან გ. Ⴀ., ჳამანსაქსქი Ⴀაიქენნქი თნსიოქან Ⴀიონიონნეი, «ႠႠႠ
ႠႠ Ⴀიოთ.», ჳი. 1974:

10. გეკოქიქ Ⴀ., Ⴀონტექსტის მნიშვნელობისოქი Ⴀქქიოთ Ⴀოოო-ქიოოო Ⴀესაქელობოთ
რეოიქიქიონს, (ქრებ, ვარიოლ Ⴀოფეოი-100), თბილისი 2001. 43. გოგოლმეიოი გ., ქოოოო
ი Ⴀმის უღეოიოქიონს სიქტემა, თბ. „მეცნიერებ“1988.

11. გოგოლმეიოი გ. , Ⴀოო-ქიოოო Ⴀესაქე მომდოი Ⴀოიოიოიოი ცეოიეობოთ Ⴀესაქებ, (ქრებ,
ვარიოლ Ⴀოფეოი 100), თბილისი 2001.

12. ვეკოქი Ⴀ., ქოოოოი ენა, ლიტეროტოოთ რესპუბლიქოი ცენტრი გომომცეოობო
„რეოიქიონი“, თბ 2001.

13. მელიქიქიოი დოზანა „ქოოოოი Ⴀმის უღეოიონს სიქტემა“ თბილისი 2001.

14. Ⴀინიქ Ⴀ., ქოოოოი გრეოტიქიონს სოფექელები, თბ.1973.

15. Ⴀ. Ⴀ. Ⴀ. Ⴀ. Ⴀ. „Грузинский глагол“ Ⴀბ. 1986.

16. Русская грамматика т.1 М. 1980 ст.627

17. Ⴀოთსაქქან Ⴀ. Ⴓიქი, Ⴓიქან «Ⴀიქ. გიოიქ», 1987.

18. Ⴀსიოიქან Ⴀ., Ⴀიოი ქიქსაქ, Ⴓიქან «Ⴀიქსქი» 1990:

19. Ⴀანეიქიბნ გ. Ⴀქნეოარი» Ⴓიქან 1982:

20. სოქსოი დო Ⴀოიოიქიქი Ⴀიტეროტოოის ქრესტომატია , თბილისი 1968.

21. Ⴀანეიქიქ გ. Ⴀ., მეშეიქ ცა, თბ. 1977.